

Forhistorien

Tekst/illustrasjoner:

Anne Schjelderup/Clipart.com

Filosofiske spørsmål:

Anne Schjelderup og Øyvind Olsholt

Sist oppdatert: 16. januar 2004

Den franske revolusjon kom som et sjokk på samtiden. Frankrike, det solide eneveldet som var selve symbolet på stabilitet og tradisjon, var plutselig i fullstendig oppløsning. Hvordan var det mulig? Mange snakket om et komplott utenfra. Mer sannsynlig er det at kimene til revolusjon lå i det franske samfunnet selv. Det var, som vi straks skal se, stadig økende konflikter innad i samfunnet og det var disse som tilsammen førte til den store omveltningen.

Stendene

På 1600-tallet var det franske samfunnet delt inn i tre stender. Førstestand var de geistlige, andrestand var adelen, og tredjestanden var hele resten av befolkningen. På toppen satt kongen som styrte landet ved hjelp av adelen. Adelen stilte soldater til disposisjon for kongen og utførte oppdrag på hans befaling. Til gjengjeld fikk de råderett over len og i tillegg en rekke privilegier i samfunnet som f.eks. fritak for skatt. De hadde ikke enerett til å inneha offentlige og kirkelige embeter (på den tiden jobber som innebar makt, f.eks. biskoper, ministre og dommere), men i praksis var det nærmest umulig for andre enn adelen å få inpass her. Dette gjaldt også høyere offiserstillinger.

Kongen selger embeter

Rivalisering om kolonier hadde på 1600-tallet ført til utstrakt krigføring mellom Frankrike og andre kolonimakter, først og fremst England. Krigføringen var kostbar, Frankrike mistet flere kolonier og tapte derved også inntekter fra disse. Dette tømte statskassen, og kongen hadde behov for økte skatteinntekter. For å få til dette måtte han bygge ut statsadministrasjonen.

For å knytte til seg adelen, og for å få inn penger til statskassen, solgte kongen også stadig nye embeter. Den gang ble offentlige embeter kjøpt for store summer og ble betraktet som personlig eiendom. Embetsmenn kunne ikke avsettes, og embetet gikk i arv fra far til sønn. Siden de gamle embetene ikke kunne avskaffes, ble det i Frankrike et stadig mer innfløkt system av byråkrati og rettigheter. Til slutt var embetstanden vanskelig å kontrollere selv for kongen.

Borgerne

På bakgrunn av koloniseringen var det en stadig økende sjøfart og handel. Dette førte til mer penger i kondisjonerte borgeres hender. De kondisjonerte levde et privilegert liv, de fikk ofte høy utdannelse og de hadde sosial omgang med adelen i fasjonable salonger som fungerte som sentre for offentlig meningsutveksling. Gjennom lesning av opplysningstidens skrifter (se sidene om opplysningsfilosofene Rousseau, Voltaire og Montesquieu) økte deres selvbevissthet og deres ambisjoner vokste tilsvarende.

Adelen holdt dem imidlertid nede ved systematisk å utelukke dem fra alle høyere embetsverv i stat og kirke – og derved all politisk makt. Jo mer borgerskapet hevdet sin rett, jo mer tviholdt adelen på sine privilegier, til tross for at disse var til stort hinder for handel og industri. Derved fikk borgerne stadig større motvilje mot adelen. Også her gikk det altså mot en konfrontasjon.

Bøndene

Flertallet av bøndene eide ikke selv den jorden de dyrket. De forpaktet jorden, stort sett for en adelsfamilie eller et kloster, mot å betale en del av avlingen i leie. De måtte også betale skatter og avgifter til lensherren, skatter til staten, og tiende til kirken. Enkelte bønder måtte på denne måte gi opptil 75% av avlingen i jordleie, skatter og avgifter. I tillegg måtte de utføre pliktarbeid for lensherre og konge, og stille som soldater når landet var i krig.

Bøndene bodde sammen i landsbyer som var preget av et sterkt fellesskap og samhold. Adelenes stadige kamp for å vise sin overlegenhet overfor borgerne og kiving med andre adelsfamilier, gjorde at de også i forhold til bøndene forsvarte sine privilegier sterkere. Ofte fant de i de nedstøvede slottsarkiver frem privilegier og rettigheter som ikke var blitt praktisert på århundreder. Slike forhold satte mange bønder opp mot adelen, og det var mange tilløp til voldelige opprør på landsbygda.

En eksplosiv befolkningsvekst hadde gjort mangel på jord til et prekært problem på landsbygda. Stadig flere var uten jord og måtte søke arbeid hos andre. Mange fikk arbeid i den voksende tekstilindustrien, men når kornavlingene sviktet og prisene steg, var ingen verre stilt enn de jordløse. Horder av sultne omstreifere og løsarbeidere strømmet da inn til byene. Dødeligheten var skyhøy. Den harde kampen for tilværelsen i fattigkvartalene skapte imidlertid et sterkt samhold og en vilje til å forsvare den nærmeste bydels interesser. Dette gjaldt særlig når det oppsto mangel på brød til rimelige priser.

Konklusjon

Det var altså mye som ulmet under overflaten i det franske samfunnet. Men folket var likevel ikke rede til revolusjon før på slutten av 1700-tallet. Før det hadde de rett og slett ikke i tankene at ting kunne være annerledes. De trodde at det var Gud som hadde skapt verden med den samfunnsordning den hadde, og at det derfor ikke kunne være på noen annen måte. Men på begynnelsen av 1700-tallet var denne oppfatningen i ferd med å miste taket på menneskene. Nye vitenskapelige oppdagelser og et nytt, sekulært syn på mennesket gjorde at gamle forestillinger sto for fall. Opplysningstiden var begynt.

Filosofiske grublerier

1. *Vi så at det gamle franske samfunnet var delt inn i tre stender: geistlige, adel og så hele resten av befolkningen i en stor stand. Vil du si at det finnes stender idag? Isåfall hvilke? Hvorfor deler vi menneskene inn i klasser/grupper? Er det for å få bedre oversikt over samfunnet eller er det kanskje for å heve oss selv over de andre?*

Er det noe alle mennesker i hele verden har felles? Hadde vi fått et samfunn uten stender/klasser hvis alle tenkte på dette «noe» når de så andre mennesker? Er det mulig å identifisere seg med menneskeheten som sådan, og ikke bare en bestemt gruppe? Er det ønskelig? Hvorfor/hvorfor ikke?

2. *Kongen trenger mer penger til krigføring så han bestemmer seg for å selge unna embeter i staten. Det er de adelige som er kjøperne og ikke bare kjøper de selve embetet, de kjøper også eiendomsretten til embetet: de kan dermed ikke avskjediges. Dessuten går embetet i arv fra far til sønn.*

Er det noen som eier jobben sin idag slik den franske adel en eide embetene sine? Og er det noen som selger jobber idag slik den franske kongen gjorde? Eier kong Harald jobben sin? Selger han jobber? Vil du forresten si at det å være konge er en «jobb»? Hva vil det egentlig si å ha en jobb? At man mottar penger? For hva? Er det da en jobb å ha fødselsdag eller å vinne i Lotto? Hvis en kristen ser det som sin jobb å frelse verden, kan vi da si at han eller hun «eier» jobben sin? Hvem skulle kunne ta fra den kristne denne «jobben»?

3. *Et privilegium er en rettighet som bare tilkommer noen få. Trenger vi slike rettigheter eller er det best når alle har de samme rettighetene? Før den franske revolusjon sto kampen først og fremst om adelens rettigheter. Hvem er det som skriker høyest om rettigheter idag? Er det alltid de som skriker høyest som trenger det mest? Hvordan kan vi vite hvem som er mest trengende i et samfunn?*

Idag har eldre og uføre rettigheter som ingen andre har, f.eks. kan begge reise til reduserte priser med taxi og uføre kan dessuten parkere bilen sin der ingen andre har lov til å parkere. Er disse moderne privilegiene mer rettferdige enn de privilegiene adelen hadde på 1700-tallet i Frankrike? Hvorfor/hvorfor ikke?

-
4. Etterhvert som de kondisjonerte borgerne fikk full tilgang til salongene, følte de seg mer og mer likeverdige med adelen. Hvorfor styrkes selvfølelsen når vi får være sammen med en gruppe mennesker vi ser opp til eller misunner? Er vi ikke den samme uansett hvem som anerkjenner oss? Hvor viktig er det egentlig å føle seg som en del av «det gode selskap»? Hva er «det gode selskap» for deg?
5. De franske bønderne fikk harde skattebyrder, opptil 75% av inntekten. Er det alltid urettferdig å kreve så mye i skatt? Spiller det noen rolle hva skattepengene blir brukt til (den franske kongen trengte pengene først og fremst til å føre krig)? Spiller det noen rolle om man har innflytelse over hva skattepengene blir brukt til?
6. På grunn av befolkningsøkningen var det mange som sul tet og led. Tror du adelen visste om dette? Synes du de kunne unnskyldes seg med å si at de ikke visste – eller synes du de burde ha visst det?

Mange mennesker sul ter og lider idag. Forstår vi egentlig hvordan disse menneskene har det – eller burde vi ha forstått det? «Det du ikke vet, har du ikke vondt av,» heter det i ordtaket. Kan dette noen ganger være en god regel? Blir vi lykkeligere av ikke å vite for mye? Medfører kunnskap alltid ansvar?